

EVOLUȚIA DEMOGRAFICĂ A SCAUNULUI ORĂȘTIE ÎNTRE 1867-1914

Vasile Marius Bârlianu

Încă de la început trebuie să amintim faptul că izvoarele statistice privind Transilvania cuprind informații și despre evoluția demografică din Scaunul Orăștie în perioada anilor 1720-1847. Datele statistice însă sunt uneori doar estimări, ceea ce ne face să le privim cu rezervă. La aceasta se adaugă și evoluția structurii administrative a acestei regiuni, numărul localităților din cuprinsul Scaunului Orăștie situându-se constant între 12 și 16. Dar iată cum a evoluat demografic jurisdicția Orăștiei între anii 1720-1847: 1720-1721 (10.428 locuitori); 1772-1791 (15.650 locuitori); 1825 (21.769 locuitori); 1828 (18.147 locuitori); 1835 (17.000 locuitori); 1835-1836 (20.400 locuitori); 1837 (22.900 ; 23.220 locuitori); 1838 (19.110; 19.440 locuitori); 1839 (20.665; 23.500 locuitori); 1841 (17.647 locuitori); 1844 (19.355; 19.500; 24.000 locuitori); 1846 (18.000; 21.850 locuitori) și 1847 (22.900 locuitori)¹.

Studierea populației din Transilvania și implicit din Scaunul Orăștie, are de depășit din start două dificultăți. Pe de o parte trebuie rezolvată chestiunea caracterului inconsecvent al structurii administrative a acestei regiuni, între revoluția de la 1848 și primul război mondial. Prima schimbare are loc după intrarea în vigoare a Constituției din martie 1849 și recăpătarea autonomiei și a Partiumului de către Transilvania. Apoi, până la sfârșitul anului 1854, structura administrativă se mai modifică de trei ori (1851, 1852 și 1854). Odată cu dispariția regimului neoabsolutist se revine, în 1861, la împărțirea jurisdicțională tradițională, anterioară revoluției, structurată pe comitate, scaune și districte. După compromisul dualist din 1867, politica guvernului de la Budapesta, de omogenizare și eficientizare a administrației, a impus, după 1876, o nouă structură teritorială ce se va păstra până la primul război mondial².

O a doua inconsecvență ce trebuie învinsă rezidă în însăși natura datelor ce sunt materia primă a acestei lucrări. Mai exact, este vorba de criteriile conform cărora s-a făcut recensarea populației cu ocazia celor șapte conscrieri. Doar în 1850 naționalitatea a constituit obiectul anchetei. La recensământurile din 1880, 1890, 1900 și 1910 au fost înregistrate limba maternă și religia celor chestionați, iar în 1857 doar aceasta din urmă. Deși au fost de fapt șapte recensăminte, pe cele din 1869 și 1890 nu le-am putut folosi, deoarece, din rațiuni financiare, s-au publicat doar datele pe jurisdicții, nu și cele pe localități.

În cadrul studiului nostru ne vom mărgini să abordăm evoluția etno-demografică și confesională a Scaunului Orăștiei, pe o perioadă de 60 de ani (1850-1910), fără o prezentare a momentelor majore din viața individului (nașterea, căsătoria, moartea).

Pe parcursul secolului al XIX-lea numărul așezărilor ce țineau de orașul și Scaunul Orăștie a variat în funcție de organizarea administrativă, însă cu toate acestea a rămas un nucleu care face posibilă cercetarea. Astfel satele Aurel Vlaicu, Balomir,

¹ Aurel Răduțiu, Ladislau Gyemant, Repertoriul izvoarelor statistice privind Transilvania 1690-1847, București, 1995, p. 690-691.

² Bogdan Crăciun, Dinamica populației săsești din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, în „Transilvania în secolele XIX-XX: studii de demografie istorică”, coord. Sorina Paula Bolovan, Ioan Bolovan, Corneliu Pădurean, Cluj-Napoca, 2005, p. 18.

Beriu, Căstău, Cugir, Gelmar, Pișchinți, Pricaz, Romos, Romoșel, Sereca, Sibişel, Şibot, Turdaş, Vaidei, Vinerea au făcut parte integral, fără întrerupere, din Scaun. La acestea se adaugă alte sate care au aparținut perioade mai lungi sau mai scurte Scaunului Orăștiei (vezi *Anexe. Tabelul nr.1*). Satele Scaunului erau concentrate în jurul orașului Orăștie. Analiza populației trebuie să țină seama de aceste realități, deoarece ele și-au pus amprenta asupra profilului locuitorilor atât din punct de vedere al preocupărilor de natură economică cât și ca structuri demografice.

După revoluția din 1848, populația Transilvaniei a cunoscut un proces de refacere, numărul nașterilor a fost mai mare decât în anii anteriori, sporind exploziv în unele regiuni. Fenomenul creșterii numărului de căsătorii și a natalității a fost pus pe seama stabilizării situației interne, a unor ani agricoli mai buni, cu producții sporite de cereale și prețuri mai scăzute. Această tendință a fost stopată sau diminuată în anii războiului Crimeii și în timpul epidemiei de holeră din 1855, dar a fost reluată, cu intensitate, până la 1869, când s-a înregistrat cea mai mare creștere demografică după 1849, ilustrată prin rata medie de creștere și densitatea medie a locuitorilor³.

Între 1850 și 1857 Scaunul Orăștiei a fost în creștere continuă datorită atât sporirii numărului de sate cât și din pricina creșterii numărului mediu de gospodării pe sat. Astfel, în 1850 Scaunul avea 18 sate, iar în 1857 numărul lor a crescut la 42 (vezi *Anexe. Tabelul nr.1*). În același timp numărul de gospodării din Scaun a crescut de la 5.440 în 1850, la 7.707 în 1857 (vezi *Anexe. Tabelul nr.6*).

Conform datelor recensământului din 1850, populația totală a Scaunului Orăștie era de 20.458 locuitori. În 1857, totalul populației era de 34.616 locuitori, sporul demografic între cele două recensământuri fiind de 69,2%, cu o creștere medie anuală de 2.022,5 (vezi *Anexe. Tabelul nr. 2*). Structura etnică a populației ne arată creșteri pentru români (de la 82,39% la 86,82%) și maghiari (5,42%, respectiv 9,47%), dar și o pierdere de populație pentru sași (de la 7,9% la 3,48%) (vezi *Anexe. Tabelul nr. 3*). Scaunul Orăștiei se afla astfel în topul zonelor cu cele mai severe pierderi de populație săsească, alături de Rupea, Cincu și Sighișoara. O explicație pentru acest regres demografic al sașilor a oferit-o Ludwig Reissenberger, care trece în revistă mai mulți factori care ar fi putut determina această evoluție: dificultăți economice reale, „starea de mizerie morală” a sașilor și creșterea costului vieții⁴.

Structura confesională din această perioadă relevă o relativă stabilizare a ponderii diferitelor confesiuni în raport cu perioada de dinaintea revoluției, când mobilitatea confesională în rândurile populației românești a fost mai mare. Conform datelor recensământului din 1857, structura confesională a populației din Scaunul Orăștie era următoarea: ortodocși = 74,27 %, greco-catolici = 12,55 %, romano-catolici = 4,9 %, reformați = 4,57 %, evanghelici = 3,41 %, unitarieni = 0,07 %, izraeliți = 0,21 %, armeano-gregoriani = 0,02 % (vezi *Anexe. Tabelul nr. 4*).

La recensământul din 1869 se înregistrează un nou spor demografic în Transilvania. Această creștere a fost consecința transformărilor economice și sociale din societatea transilvăneană, a desfășurării servituților feudale și a împrăștiării foștilor iobagi, fenomene ce au favorizat progresul economic al satului, al gospodăriei țărănești în primul rând⁵.

³ Istoria românilor, vol. VII, tom I. Unirea. Modernizarea. Independența, coord. Dan Berindei, București, 2003, p. 721.

⁴ B. Crăciun, stud. cit., p. 27-29.

⁵ Istoria românilor, vol. VII, tom I...p. 754.

La recensământul următor, din 1880, Transilvania avea să înregistreze o reducere a populației. Declinul demografic al provinciei a fost rezultatul efectelor devastatoare ale epidemiei de holeră din 1872-1873, care a provocat 22.053 victime, față de 1.049 în 1855 sau 1.841 în 1866. În toate comitatele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș numărul victimelor s-a ridicat la 50.000. Acesta a fost ultimul mare șoc epidemic (până la primul război mondial), fiind însoțită de epidemii locale de variolă, difterie, tuse convulsivă în 1871, 1874, 1876, 1879 cu efecte printre copii mai ales. La toate acestea s-au adăugat urmările crizei economice din 1872-1873, ale unor ani consecutivi de secetă și recolte slabe, fenomene ce au favorizat și au agravat epidemiile respective⁶.

La nivelul jurisdicției Orăștiei, recensământul din 1880 arată același regres demografic, constatat și la nivelul provinciei. O primă cauză o constituie reorganizarea administrativă din anul 1876 prin care Scaunul săsesc al Orăștiei a fost desființat și înglobat în comitatul Hunedoara. S-a constituit plasa Orăștie, cuprinzând 24 de sate cu reședința în orașul Orăștie (vezi *Anexe. Tabelul nr. 1*). În al doilea rând, epidemia de holeră din 1872-1873 a lovit și satele din zona Orăștiei. Nu am găsit date referitoare la numărul total de decedați datorită epidemiei, dar am putut culege câteva informații privitoare la cazuri particulare. Știm astfel că în satul Jeledinți, în lunile august-septembrie 1873 au murit de holeră 75 de locuitori⁷. Alte victime ale epidemiei s-au înregistrat în Pricaz⁸, Cugir⁹ și Balomir¹⁰.

Conform datelor recensământului din 1880, populația plășii Orăștie era de 24.832 locuitori. Față de datele statistice din 1857 se înregistra o scădere de 28,2%, cu o creștere medie anuală de -425,3. Structura etnică a populației ne arată că românii rămân majoritari pe teritoriul fostului Scaun cu 78,52% din locuitori, urmași la egalitate de către maghiari și sași, fiecare cu 7,49% din totalul populației (vezi *Anexe. Tabelele nr. 2 și 3*). Structura confesională a populației relevă o creștere relativă pentru greco-catolici, romano-catolici, evanghelici și izraeliți, însă cei mai numeroși rămân ortodocșii cu 67,36% din populația totală (vezi *Anexe. Tabelul nr. 4*).

Recensământurile din 1900 și 1910 arată din nou un ritm de creștere a populației, însă ceva mai slab, deși sporul natural a fost substanțial mai mare. Răspunzător de această situație e nivelul ridicat al emigrației în acest interval. Fenomenul emigrației în SUA și România în intervalul 1899-1914, a fost reprezentat de un număr de 382.045 persoane. Fenomenul emigrației, în special după 1900, s-a datorat creșterilor demografice, industrializarea nereușind să absoarbă surplusul de populație. Aproape trei sferturi din emigranți erau țărani, după care urmau micii meseriași, din rândul populației germane mai ales¹¹.

O statistică oficială, din 1910, ne arată pe comitate câți emigranți au fost în acel an, de pe teritoriul etnic românesc în diferite țări, deci și în SUA. Din comitatul

⁶ Ibidem, p. 755.

⁷ Petru Baci, Delorenii, București, 2000, p. 23.

⁸ Ofelia Hossu, Holera din 1872-1873 în Transilvania. Atitudini și comportamente din timpul epidemiei, în „Identitate și alteritate. Studii de imagologie”, II, coord. Nicolae Bocșan, Sorin Mitu, Toader Nicoară, Cluj-Napoca, 1998, p. 297.

⁹ Cugir-500 (1493-1993), Sibiu, 1993, p. 116.

¹⁰ Arhivele Naționale Direcția Județeană Hunedoara, Fondul Primăria orașului Orăștie, Scrisoarea lui Nicolae Suci, parohul ortodox din Balomir către Magistratul din Orăștie, la 25 august 1874.

¹¹ Istoria românilor, vol. VII, tom II. România de la Independență la Marea Unire, coord. Gh. Platon, București, 2003, p. 294.

Hunedoara plecaseră 374 români, 53 maghiari și 13 sași¹². Un raport al subprefectului de Hunedoara din 10 martie 1914, arăta că numărul celor care vroiau sa plece, fie în SUA, fie în România, în lunile ianuarie-februarie 1914, era cu 748 mai mare față de aceleași luni ale anului precedent¹³.

Populația Scaunului Orăștie a cunoscut – în perioada 1850-1910 – o creștere semnificativă, în pofida faptului că evoluțiile demografice au fost marcate de epidemiile de holeră din anii 1866, 1872-1873 și de fenomenul emigrației în SUA și România. În această perioadă, delimitată de recensămintele din anii respectivi, sporul populației a fost de 78,94%, de la 20.458 locuitori (1850) la 36.608 (1910). Din punct de vedere etnic, în 1850, românii reprezentau 82,39%; urmau apoi sașii (7,9%), maghiarii (5,42%), țiganii (4,16%), armenii (0,09%) și alte naționalități (0,04%). În 1910, în rândul populației majoritare s-a înregistrat o scădere de până la 81,65% și o creștere a numărului maghiarilor de până la 10,82% (vezi *Anexe. Tabelele nr. 2 și 3*).

Scăderea înregistrată s-a datorat politicilor de deznaționalizare practicate constant după 1875, colonizărilor, dar și modului de întocmire a recensămintelor din perioada postdualistă, în care evreii, țiganii și armenii nu au mai fost incluși la rubrica „limbă maternă”¹⁴.

Din punct de vedere confesional, în 1850, în Scaunul Orăștiei ortodocșii reprezentau 69,85 %; urmau greco-catolicii (16,42 %), evanghelicii (5,53 %), romano-catolicii (4,06 %), reformații (4,06 %) și unitarieni (0,08 %). În 1910, în rândul ortodocșilor s-a înregistrat o scădere până la 67,18 % și o creștere a numărului romano-catolicilor (6,79 %) și a reformaților (4,96 %) (vezi *Anexe. Tabelul nr. 4*).

Modificări s-au produs și în numărul gospodăriilor, acesta crescând de la 5.440 în 1850, la 8.198 în 1910 (vezi *Anexe. Tabelul nr. 6*). Structura populației pe sexe ne relevă un echilibru între bărbați și femei : în 1850 erau 49,89 % bărbați și 50,1 % femei, iar în 1910 avem 51,06 % bărbați și 48,9 % femei. Același echilibru se manifestă și în repartizarea populației după stare civilă : necăsătoriți (52,35 % în 1850 și 49,91 % în 1910), căsătoriți (40,85 % în 1850 și 42,9 % în 1910), văduvi (6,78 % în 1850 și 6,91 % în 1910) și divorțați (0,14 % în 1900 și 0,26 % în 1910) (vezi *Anexe. Tabelul nr. 5*).

În ceea ce privește raportul dintre populația urbană și populația rurală, între 1850 și 1910 nu s-au înregistrat creșteri spectaculoase în zona Orăștiei. Recensămintele dovedesc o preponderență a ruralului (80,64 % în 1850, respectiv 79,04 % în 1910) în fața urbanului (19,36 % în 1850 respectiv 20,96 % în 1910) (vezi *Anexe. Tabelul nr. 1*). Această situație trebuie pusă în legătură cu configurația economică și socială a zonei, în care predomina agricultura, iar țărănimia constituia un segment social important.

Toți factorii menționați mai sus au contribuit, într-o măsură mai mare sau mai mică, la dezvoltarea numerică a populației din Scaunul Orăștie. Perioada dintre revoluția pașoptistă și primul război mondial a fost și pentru Scaunul Orăștiei una de tranziție, de schimbări semnificative în viața politică, economică sau socială.

¹² Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*, ed. II-a, București, 1977, p. 70.

¹³ I. Lungu, V. Radu, M. Valea, Gh. I. Ioniță, L. Mărghitan, C. Enea, *Din trecutul de luptă al țărănimii hunedorene*, Deva, 1967, p. 231.

¹⁴ *Istoria românilor*, vol. VII, tom II, p. 294.

ANEXE*

**Dinamica populației din Scaunul Orăștie
conform diviziunilor administrative tradiționale (1850-1910)**

Tabel nr.1

Nr.crt.	A helység neve	Numele localității (astăzi)	Anul				
			1850	1857	1880	1900	1910
1.	Benczencz	Aurel Vlaicu	597	665	601	791	824
2.	Balomir	Balomiru de Câmp	782	785	733	858	870
3.	Berény	Beriu	779	741	679	676	741
4.	Bucsum	Bucium	-	400	395	441	484
5.	Kasztó	Căstău	1047	1051	898	968	1019
6.	Kosztcsd	Costești	-	544	505	687	770
7.	Kudzsir Kudzsir Új Kudzsir	Cugir Cugir Cugiru Nou	2095	2506	2947	4291	4866
8.	Nagydenk	Dâncu Mare	-	896	-	850	843
9.	Kisdenk	Dâncu Mic	-	475	-	464	472
10.	Gyalmár	Gelmar	257	262	248	326	381
11.	Gredistye	Grădiștea de Munte	-	246	266	169	160
12.	Grid	Grid	-	545	-	538	588
13.	Lozsád	Jeledinți	-	886	-	827	845
14.	Ludesd	Ludeștii de Jos	-	526	469	561	592
15.	Magura	Măgura	-	377	-	336	322
16.	Magureny	Măgureni	-	136	103	105	113
17.	Martinesd	Mărtinești	-	396	-	414	418
18.	Alsóvarosviz	Orăștioara de Jos	-	632	497	531	512
19.	Felsővárosviz	Orăștioara de Sus	-	743	599	692	789
20.	Kisoklos	Ocolișu Mic	-	798	-	897	834
21.	Petrény	Petreni	-	458	-	-	-
22.	Piskincz	Pișchinți	437	464	460	577	584
23.	Perkász	Pricaz	789	764	655	708	773
24.	Répás	Râpaș	-	166	-	128	134
25.	Romosz	Romos	2046	1941	1652	1641	1666
26.	Romoszhely	Romoșel	1335	1384	1269	1290	1449

* Sursele datelor statistice din tabelele nr. 1, 2, 3, 4, 5, 6: coord. Traian Rotariu, Recensământul din 1850. Transilvania, Cluj – Napoca, 1996; Idem, Recensământul din 1857. Transilvania, ed. a II-a, București, 1997; Idem, Recensământul din 1880. Transilvania, București, 1997; Idem, Recensământul din 1900. Transilvania, București, 1999; Idem, Recensământul din 1910. Transilvania, București, 1999.

27.	Csóra	Sălișteea	-	1538	-	-	-
28.	Szereka	Sereca	375	379	264	233	221
29.	Ósebeshely Ósebeshely Új Sebeshely	Sibișel Sibișelu Vechi Sibișelu Nou	1496	1601	1558	1306	1244
30.	Piski	Simeria Veche	-	441	-	-	-
31.	Pád	Spini	-	371	-	367	408
32.	Alkenyér	Șibot	1075	1144	987	1107	1116
33.	Tamáspatak	Tămășasa	-	488	-	368	368
34.	Tartaria	Tărtăria	-	698	-	-	-
35.	Tóti Kis Tóti Nagy Tóti	Totia Totia Mică Totia Mare	-	408	-	-	-
36.	Tordos	Turdaș	652	661	597	577	641
37.	Tormás	Turmaș	-	96	-	118	128
38.	Vajdej	Vaidei	1369	1391	1212	1437	1552
39.	Felkenyér	Vinerea	1366	1521	1787	2095	2209
40.	Szászváros	Orăștie	3961	5092	5451	6934	7672
TOTAL			20458	34616	24832	34308	36608

**Evoluția populației din Scaunul Orăștie
între 1850-1910**

Tabel nr. 2

Anul	Număr de locuitori	Creșterea medie anuală între recensământuri	Sporul între recensământuri
1850	20 458	-	-
1857	34 616	2022,5	69,2
1880	24 832	-425,3	-28,2
1900	34 308	473,8	38,1
1910	36 608	230,0	6,7

**Evoluția populației din Scaunul Orăștie
după naționalități (1850-1910)**

Tabel nr.3

Nr. crt.	Naționalitatea	Anul									
		1850		1857		1880		1900		1910	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1.	Români	16855	82,39	30055	86,82	19497	78,52	28370	82,69	29892	81,65
2.	Maghiari	1107	5,42	3279	9,47	1859	7,49	3582	10,44	3962	10,82
3.	Germani	1617	7,90	1203	3,48	1933	7,79	2002	5,84	1993	5,45
4.	Țigani	851	4,16	-	-	-	-	147	0,43	486	1,33
5.	Slovaci	-	-	-	-	26	0,10	36	0,10	40	0,11
6.	Cehi	-	-	-	-	-	-	80	0,24	78	0,21
7.	Armeni	19	0,09	5	0,02	-	-	-	-	-	-
8.	Evrei	-	-	74	0,21	-	-	-	-	-	-
9.	Ruteni	-	-	-	-	23	0,09	4	0,01	26	0,07
10.	Croați, sârbi	-	-	-	-	9	0,03	14	0,04	19	0,05
	Alte										
11.	naționalități	9	0,04	-	-	1485	5,98	73	0,21	112	0,31
	TOTAL	20458	100	34616	100	24832	100	34308	100	36608	100

**Evoluția populației din Scaunul Orăștie
după confesiunea religioasă (1850-1910)**

Tabel nr.4

Nr. crt.	Confesiunea	Anul									
		1850		1857		1880		1900		1910	
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
1.	Ortodoxă	14289	69,85	25710	74,27	16727	67,36	23156	67,49	24594	67,18
2.	Greco-catolică	3360	16,42	4345	12,55	3852	15,51	5423	15,81	5841	15,96
3.	Romano-catolică	830	4,06	1696	4,90	1782	7,17	2288	6,67	2487	6,79
4.	Reformată	830	4,06	1583	4,57	990	3,99	1709	4,98	1814	4,96
5.	Evangelică	1132	5,53	1180	3,41	1241	5,00	1427	4,16	1467	4,01
6.	Unitariană	17	0,08	23	0,07	2	0,01	38	0,11	71	0,19
7.	Israelită	-	-	74	0,21	237	0,95	257	0,75	333	0,90
8.	Armeano-gregoriană	-	-	5	0,02	-	-	-	-	-	-
9.	Alte religii	-	-	-	-	1	0,01	10	0,03	1	0,01
	TOTAL	20458	100	34616	100	24832	100	34308	100	36608	100

**Evoluția populației din Scaunul Orăștie
după sexe și stare civilă (1850-1910)**

Tabel nr.5

Anul	Populație totală	Populație pe sexe		Populație după stare civilă			
		B	F	necăsătoriți	casătoriți	văduvi	divorțați
1850	20458	10208	10250	10710	8359	1389	-
1857	34616	17320	17296	18759	13804	2053	-
1900	34308	17579	16729	17182	14685	2390	51
1910	36608	18691	17917	18273	15707	2532	96

Dinamica suprafeței și a caselor din Scaunul Orăștie (1850-1910)

Tabel nr.6

Anul	Suprafața în iugăre (1iug≈0,57 ha)	Case	Locuințe
1850	-	5 440	5 169
1857	-	7 707	8 491
1880	-	5 878	-
1900	211 971	7 676	-
1910	212 024	8198	-

**THE DEMOGRAPHIC EVOLUTION OF THE DISTRICT OF ORASTIE
BETWEEN 1867 - 1914**

Abstract

The statistics used as sources, which regard Transylvania, contain information about the demographic evolution of the district Orastie between 1720-1847. But statistics are sometimes estimations, therefore we regard them with a certain reserve. The administrative structure of the region progressed. The number of localities within the district of Orastie ranging from 12 to 16.

The study will deal with the ethno-demographic and confessional evolution of the district over a period of 60 years(1850 - 1910). Although there have been seven censuses, those of 1869, 1890, and the First World War could not be used as, due to financial reasons, only the data about jurisdictions were published. The period between the Revolution of 1848 and the First World War was one of transition, of significant changes in the political, economic or social life in the district of Orastie, just like in many other districts.